

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу М. О. Колоколової
«Установки на патерналізм у політичній культурі сучасного українського
суспільства», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата
соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 - спеціальні та галузеві
соціології

Дисертаційна робота М. О. Колоколової присвячена науковій розробці цікавої і актуальної для вітчизняної соціології теми - комплексному аналізу патерналізму як соціальної установки громадян по відношенню до влади та чинникам його відтворення у політичній культурі сучасного українського суспільства. Значущість обраного предмету дослідження пов'язана з тривалим процесом демократизації України та непростими й нестійкими ціннісними трансформаціями суспільства в напрямі культурного порядку справжнього народовладдя.

За 24 роки незалежності Україні як проектові демократичної держави так і не судилося реалізуватися. Незважаючи на формальну наявність основних атрибутів демократичного режиму, -- конституційно закріплених вільних і справедливих виборів, гарантій дотримання громадянських і політичних прав, незалежних медіа, — якість функціонування цих інституцій не дає підстав говорити про реальну демократію. Експерти визначають віагаз цю як «неліберальну/електоральну/або неповну» демократію, суть якої полягає лише в декларативній прихильності до принципів народовладдя.

Передумови становлення демократичних режимів та їхня стійкість належать до кола питань, які найглибше вивчають у соціальних науках. Чисельні дослідження, які вже стали класичними (Г.Алмонд, С.Верба, Р.Інглгарт, К.Вельцель та ін.) доводять, що саме ціннісні орієнтації більшості населення задають режим функціонування політичних інститутів, справляючи тиск на еліти й підвищуючи їхню «чутливість». Без

сформованого від громадян запиту, встановлення ефективної демократії на системному рівні залишиться утопією. Сьогодні дослідження ціннісних трансформацій та їхні детермінанти утворює найзагальнішу рамку розгляду факторів формування стійких демократій. Серед чинників, що гальмують формування в Україні політичної культури, що є комплементарною до демократії, цілком слушно визначають патерналістичні установки населення. Зрозуміло, що прояснення їх генези, причин стійкості, механізмів відтворення та можливості послаблення є актуальним проектом для вітчизняної соціології.

Дисертацію М. О. Колоколової у цілому можна охарактеризувати як ґрунтовне наукове дослідження, у якому нетривіально здійснена концептуальна ідентифікація особливостей патерналізму як соціальної установки в політичній культурі сучасного українського суспільства. Представлений текст відрізняє професійне соціологічне письмо, яким володіють небагато не тільки молодих, але й більш досвідчених дослідників. В дисертації досить вичерпно визначені актуальність та ступінь наукової розробки проблеми. Авторкою чітко означені об'єкт, предмет, мета та завдання дисертаційного дослідження. Продуманою є і структурна композиція роботи, яка сприяє продуктивному рішенню дослідницьких завдань. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

У першому розділі роботи «Теоретико-методологічні підходи до соціологічного вивчення патерналізму як соціальної установки» (с. 13-71) М. О. Колоколової здійснено змістовний аналітичний огляд основних концептів дослідження («патерналізм», «соціальна установка», «установка на патерналізм»), класифіковано міждисциплінарні підходи до інтерпретації патерналізму в історичній перспективі, в результаті чого виокремлено традиційний, ліберальний та синтетичний підходи, а також

репрезентована авторська пропозиція теоретичної та емпіричної інтерпретації поняття «установка на патерналізм». У другому розділі дисертації «Патерналізм у політичній культурі українського суспільства» (с.72-115) авторка репрезентує загальні характеристики політичної культури українців та особливостях прояву їх клієнтелістських очікувань від влади. Авторка демонструє широку гуманітарну і соціологічну ерудицію, спираючись на актуальні дослідження як зарубіжних, так і українських фахівців. Приємне враження викликає використання результатів найсвіжіших емпіричних досліджень: останні хвилі Європейського соціального дослідження (Е88) (2009 - 2013 рр.), Омнібус Інституту соціології НАН України (2013 р.), Моніторинг Інституту соціології НАН України (1994 - 2014 рр.). У фокусі авторської рефлексії опиняються і наслідки безпрецедентної політичної мобілізації населення під час революції Гідності 2013-2014 рр. та її вплив на динаміку політичної культури українців.

Третій розділ роботи -- «Структурні та ціннісні чинники формування й відтворення установок на патерналізм в українському суспільстві» (с.116-165) ~ цілком побудовано на емпіричному матеріалі і є, на наш погляд, найцікавішим. М. Колоколова презентує результати власного експертного опитування викладачів і науковців соціально-політичних дисциплін та громадських активістів, демонструючи високий рівень своїх компетенцій як соціолога-емпірика. Крім того авторка вільно і разом з цим цілком обгрунтовано здійснює порівняльний аналіз даних різних соціологічних досліджень.

Звісно, найбільш принциповим чинником оцінки дисертації є аналіз наукової новизни отриманих результатів. Оцінюючи зміст винесених на захист 5-ти положень (с.9-10) та висновків (с.166-173) можна зробити

висновок, що усі вони містять наукову новизну і є належним чином науково обґрунтованими.

Однак, незважаючи на достатньо високий рівень роботи М. О. Колоколової, під час знайомства з текстом, виникають деякі зауваження, наявність яких, ніяк не применшує той внесок, який зроблено в розвиток соціології політики її основними положеннями та висновками:

1. При розгляді патерналізму у політичній культурі сучасного українського суспільства (Розділ 2) хотілося б побачити більш ґрунтовний аналіз соціокультурних чинників його формування та стійкості.

2. Зрозуміло, що концептуалізація феномену патерналізму як соціальної установки і операціоналізації цього концепту здійснювалась авторкою на ґрунті наявних емпіричних досліджень різних аспектів політичної культури. Але видається, що низка емпіричних індикаторів могла би бути повнішою у випадку залучення більш широкого аналітичного контексту. Можливо було б доцільним долучити індикатори установок населення до політики «на вході» і політики «на виході», які використовують у своїй моделі дослідження політичної культури шановані авторкою Алмонд та Верба. Численні дослідження свідчать про стійкий зв'язок між наявністю патерналістичних очікувань і низьким рівнем довіри до людей в цілому. Цей індикатор також не був би зайвим в операціональній моделі запропонованій авторкою.

3. Після знайомства з таким ґрунтовним аналізом установки на патерналізм, який представлений в дисертації М. Колоколової, хотілося б дізнатися авторське бачення шляхів подолання цього феномену, який стоїть на заваді формування в Україні громадянської політичної культури і, як наслідок, справжніх демократичних перетворень в державі.

Проте дані зауваження не впливають на загальне позитивне враження від поданої до захисту дисертації. Загалом робота М. О. Колоколової є актуальним науковим дослідженням, результати якого можуть бути використані в управлінських практиках для оптимізації соціальної політики і політики підтримки розвитку громадянського суспільства, впровадження економічних та політичних реформ, у діяльності громадських організацій, а також можуть бути застосованими у навчальному процесі під час викладання комплексу дисциплін з соціології політики, соціології культури та цінностей. Основні положення дисертації у повній мірі відображені в авторефераті та публікаціях авторки.

Враховуючи актуальність, наукову новизну, обґрунтованість викладеного дослідницького матеріалу, теоретико-практичну цінність отриманих результатів, дисертаційна робота Колоколової М. О. на тему «Установки на патерналізм у політичній культурі сучасного українського суспільства» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567, а її автор, Марія Олександрівна Колоколова, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 - спеціальні та галузеві соціології.

Офіційний опонент,
кандидат соціологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
соціології культури та масової комунікації
Інституту соціології НАН України

9 березня 2015 р.

М. Ю. Наумова

Пис Наумової ел. Ю.

Завіряю

Зав. відділом кадрів
Інституту, соціології
НАН України, м. Київ

09 березня 2015 р.